

Աշխարհագրություն

УДК 551.556.132

ԵՐԵՎԱՆԻ “ԷՐԵՐՈՒՆԻ” ՕԴԱՆԱՎԱԿԱՅԱՆԻ ՇՐՋԱՆՈՒՄ
ՑԱԾՐ ԱՄՊԱՄԱԾՈՒԹՅԱՆ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄԸ

Մ. Վ. ԵՓՐԵՄՅԱՆ*

ԵՊՀ ֆիզիկական աշխարհագրության և ջրաօդերևութաբանության ամբիոն, Հայաստան

Բանալի բառեր. ամպերի ստորին սահմանի բարձրություն, օդի վերընթաց հոսանքներ, ադվեկցիա, մանրամաղ գերառած տեղումներ, գետնամերձ քամի:

Ներածություն: Ժամանակակից ավիացիայում, օդերևութաբանական պայմաններով թռիչքների անվտանգության ապահովման կարևոր պայմաններից մեկը՝ ամպերի ստորին սահմանների բարձրություններն են (ԱՄՍԲ), որտեղ առավել կարևորվում է ցածր ամպամածությունը (գետնի մակերևույթից մինչև 200–300 մ) [1–5]:

Ոլորտում ցածր ամպամածության կանխատեսումների բազմաթիվ եղանակների [4–8] վերլուծությամբ պարզվեց, որ դրանց մեջ գերակշռում է սինօպտիկական–վիճակագրական եղանակը: Վերջինիս և այլ մեթոդների հիմքում դրված է՝ օդի և ցողի կետի ջերմաստիճանների, ցողի կետի պակասորդի, գետնամերձ քամու արագության և մթնոլորտային ճնշման արժեքների բազմամյա դիտարկումների շարքերի վերլուծությունները, ինչպես նաև վերջիններիս և ցածր ամպամածության միջև պատճառահետևանքային կապերի բացահայտումները:

Հետազոտության մեթոդիկան և արդյունքները: Հաշվի առնելով ՀՀ-ում ռազմական ավիացիայի թռիչքների անվտանգության ապահովման կարևորությունը՝ աշխատանքում սինօպտիկական–վիճակագրական եղանակով մշակվել է ցածր ամպամածության կանխատեսում՝ “Էրեբունի” օդանավակայանի շրջանի համար, որը ընդգրկում է 10–15 կմ շառավղով օդային տարածքում [4]:

“Էրեբունի” օդանավակայանը տեղակայված է Արարատ և Արագած հանգած հրաբխային հզոր բարձրացումներով և Գեղամա լեռնաշղթայով պարփակված Արարատյան գոգավորության հյուսիսարևելյան շրջանում և Երևանի հարավարևմտյան մասում՝ Հրազդան գետի միջին հատվածում: Օդանավակայանի տարածքը ոչ մեծ թեքությամբ տափարակ հարթավայր է, որի թռիչքավայրէջքային ուղու բարձրությունը ծովի մակերևույթից տատանվում է 885–901 մ սահմաններում [9]:

Ռազմական ավիացիայի թռիչքների կազմակերպման և անվտանգության ապահովման վրա մեծ ազդեցություն ունեն օդանավակայանի շրջանի ռելիեֆի առանձնահատկություններից կախված եղանակակիմայական պայմանները:

Ավիացիայում ցածր ամպամածության կարճաժամկետ (գործողության ժամկետը մինչև 72 ժ), գերկարճաժամկետ (մինչև 12 ժ), ինչպես նաև ընթացքային կանխատեսումների (մի քանի րոպեից մինչև 3 ժ գործողության ժամկետով, որին ավիացիայում անվանում են նաուքաստինգ – nowcasting) կազմման համար, առաջին հերթին պետք է պարզաբանել կարևոր երկու հարց [4].

* E-mail: m_yepremyan@yahoo.com

1. Եթե կանխատեսման ժամանակ արդեն դիտվում է ցածր ամպամածություն, ապա.
 - ա) արդյոք այն կպահպանվի կանխատեսվող ժամանակահատվածում;
 - բ) եթե կպահպանվի, ապա ինչպիսին կլինեն դրա արժեքների ընթացքը;
2. Եթե կանխատեսման կազմման ժամանակ չի դիտվում ցածր ամպամածություն, սակայն դրա առաջացման համար կան սինոպտիկական “բարենպաստ” պայմաններ, ապա.

ա) կանխատեսվող ժամանակահատվածում արդյոք կդիտվի ցածր ամպամածություն;

բ) եթե կանխատեսվում է ցածր ամպամածություն, ապա ինչպիսին կլինեն դրա արժեքները:

Ըստ կատարված ուսումնասիրությունների՝ ցածր ամպամածության ստորին սահմանները կարող են ավելի նվազել (այսինքն՝ կարող է դիտվել եղանակի վատացում), եթե դիտվում են հետևյալ երևույթներից մեկը կամ մի քանիսը միասին [1, 4–8].

- օդի վերընթաց հոսանքներ;
- տաք օդի աղվեկցիա համեմատաբար սառը մակերևույթների վրա;
- օդի հարաբերական խոնավության աճ;
- մթնոլորտային ճնշման նվազում;
- մթնոլորտային ցանկացած տեսակի ճակատի ներխուժում;
- օդի ջերմաստիճանի նվազում;
- մանրամաղ և գերսառած տեղումներ;
- մինչև 2 մ/վրկ արագությամբ գետնամերձ քամի:

Ցածր ամպամածության ստորին սահմանները կարող են բարձրանալ, երբ դիտվում են հետևյալ երևույթներից մեկը կամ մի քանիսը միասին.

- օդի վարընթաց հոսանքներ;
- 5 մ/վրկ և ավելի արագությամբ գետնամերձ քամի;
- ազատ մթնոլորտում՝ 10–15 մ/վրկ և ավելի արագությամբ քամի;
- ցուրտ օդի աղվեկցիա (սակայն այս դեպքում կախված սինոպտիկական իրավիճակից՝ կարող է առաջանալ աղվեկցիոն մառախուղ);
- մթնոլորտային ճակատի անցում կամ քայքայում;
- մթնոլորտային ճնշման աճ;
- տեղումների դադար;
- օդի ջերմաստիճանի աճ:

“Էրեբունի” օդանավակայանի շրջանում ցածր ամպամածության կանխատեսումների համար հիմք է ընդունվել սինոպտիկական–վիճակագրական եղանակը [6, 8], որը լայնորեն օգտագործվում է աշխարհի բազմաթիվ երկրների ավիացիոն կանխատեսումներում:

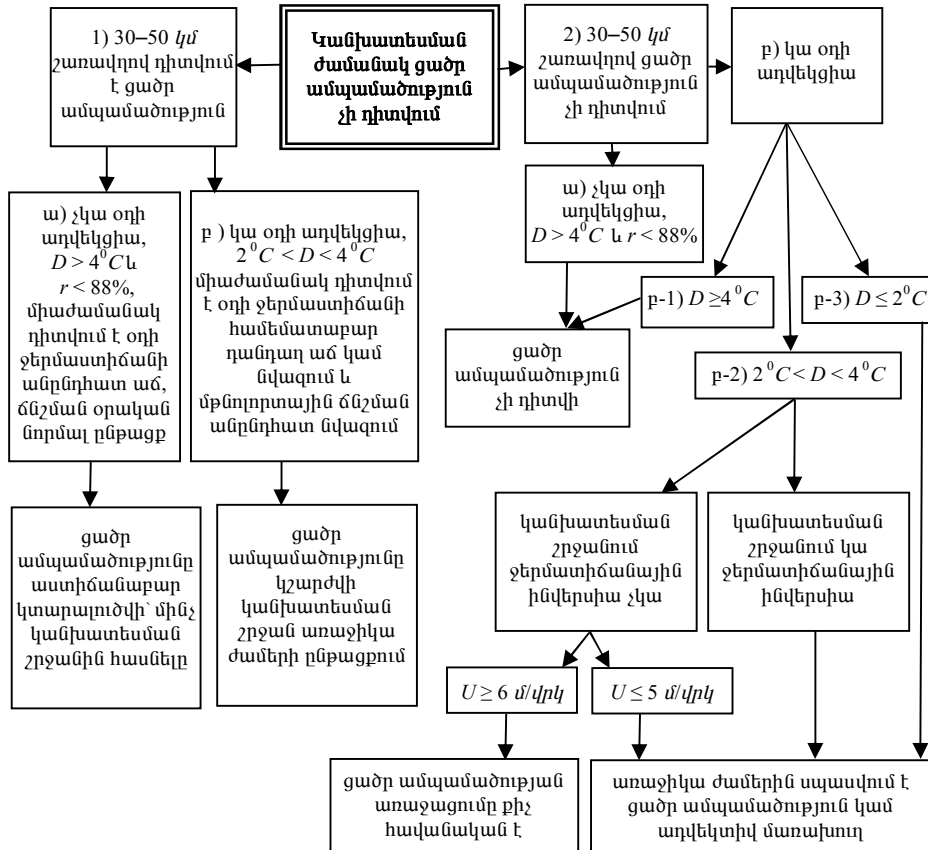
“Էրեբունի” օդանավակայանի շրջանում ցածր ամպամածության կանխատեսումները վերոհիշյալ եղանակով մշակելու համար օգտագործվել է Երևան–Էրեբունի ավիաօդերևութաբանական դիտակետի՝ օդի և ցողի կետի ջերմաստիճանների, ցողի կետի պակասորդի, օդի հարաբերական խոնավության և գետնամերձ քամիների արագությունների՝ 2000–2010 թթ. դիտարկումների տվյալները: Վերլուծվել են նշված ժամանակահատվածի համար գետնամերձ շերտի անալիզի, ԲՏ-850, ԲՏ-700, ԲՏ-500, ԲՏ-300 և ՀՏ500/1000 ստանդարտ իզոթար մակերևույթների սինոպտիկական քարտեզները՝ տարվա ցուրտ ժամանակաշրջանի (նոյեմբեր–մարտ) ցածր ամպամածության դեպքում:

Դիտարկումների տվյալներում առկա էին առանձին բացթողումներ, որոնք վերականգնվել են Երևան–Էրեբունի և Երևան–Չվարթնոց ավիաօդերևութաբանական կայանների միջև կորելյացիոն կապերի հաստատման միջոցով: Քանի որ, այս երկու օդանավակայանները գտնվում են նույն ֆիզիկաաշխարհագրական շրջանում, իրարից մոտ 6 կմ հեռավորության վրա, որոնց միջև բարձրության տարբերությունը կազմում է ընդամենը 30 մ և ունեն նույն կլիմայական պայմանները, ուստի, կորելյացիայի գործակիցները ստացվել են բավականին բարձր, որոնք տատանվում են 0,92–0,99-ի սահմաններում [9]:

Օդանավակայանի շրջանում եղանակակլիմայական պայմանների համալիր ուսումնասիրությունները ցույց տվեցին, որ ցածր ամպամածություն դիտվում է գլխավորապես դեկտեմբեր–փետրվար ամիսներին, առանձին դեքտերում մառ. նոյեմբերին և մարտին:

Վերլուծությունների վերջնական արդյունքում՝ կազմվել են “Էրեբունի” օդանավակայանի շրջանում ցածր ամպամածության կանխատեսումների համար նոր և առավել արդյունավետ (օպերատիվության առումով) երկու մեթոդիկա (նկ. 1, 2):

Առաջին մեթոդիկա. կանխատեսման մշակման ժամանակ օդանավակայանի շրջանում ցածր ամպամածություն չի դիտվում (նկ. 1):

Նկ. 1: Երևանի “Էրեբունի” օդանավակայանի շրջանում ցածր ամպամածության կանխատեսումը, երբ այն կանխատեսման ժամանակ փաստացի չի դիտվում. r – հարաբերական խոնավություն, D – ցողի կետի պակասորդ, U – քամու արագություն:

1) 30–50 կմ շառավղով դիտվում է ցածր ամպամածություն:

Դեպի օդանավակայանի շրջան չի դիտվում օդի աղվեկցիա, ցողի կետի պակասորդը մեծ է 4°C -ից, օդի հարաբերական խոնավությունը փոքր է 88%-ից, իսկ օդի ջերմաստիճանն անընդհատ աճում է և մթնոլորտային ճնշման օրական ընթացքը նորմալ է (ա), ապա ցածր ամպամածությունն աստիճանաբար կտարալուծվի մինչ կանխատեսման շրջանին հասնելը: Եթե կա օդի աղվեկցիա, ցողի կետի պակասորդը մեծ է 2°C -ից և փոքր՝ 4°C -ից, օդի ջերմաստիճանը համեմատաբար դանդաղ աճում է կամ նվազում, իսկ մթնոլորտային ճնշումն անընդհատ նվազում է (բ), ապա առաջիկա ժամերին օդանավակայանի շրջանում կդիտվի ցածր ամպամածություն:

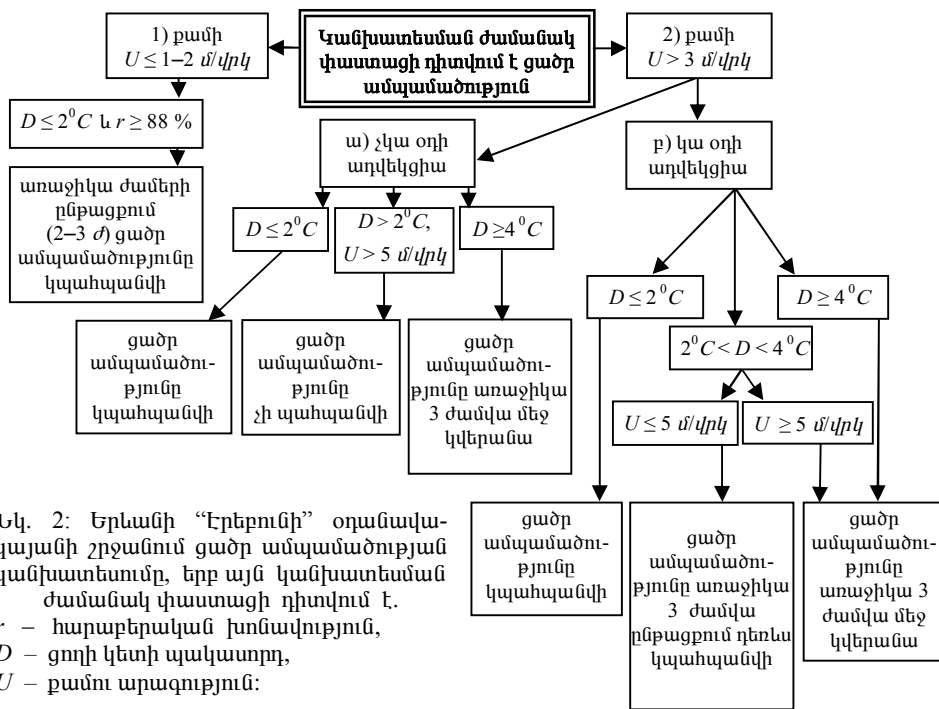
2) 30–50 կմ շառավղով ցածր ամպամածություն չի դիտվում:

Չկա օդի աղվեկցիա, ցողի կետի պակասորդը մեծ է 4°C -ից, օդի հարաբերական - խոնավությունը փոքր է 88%-ից (ա), օդանավակայանի շրջանում ցածր ամպամածություն չի դիտվի: Եթե կա օդի աղվեկցիա այս պայմաններում առկա է 3 դեպք, այսպես, երբ ցողի կետի պակասորդը մեծ է կամ հավասար 4°C -ի (p-1), ապա ցածր ամպամածություն չի դիտվի: Եթե ցողի կետի պակասորդը մեծ է 2°C -ից և փոքր՝ 4°C -ից, միաժամանակ

կանխատեսման շրջանում չկա ջերմաստիճանային ինվերսիա և քամիների արագությունները 6 մ/վրկ և ավելի են (p-2), ապա ցածր ամպամածության առաջացումը քիչ հավանական է, և պետք է հետևել սինոպտիկական իրավիճակի զարգացմանը: Իսկ եթե քամին մինչև 5 մ/վրկ արագության սահմաններում է, ապա առաջիկա ժամերին պետք է սպասել ցածր ամպամածություն կամ հաճախ նաև աղվեկոտիվ մառախուղների առաջացում: Հաջորդ դեպքում, եթե կանխատեսման շրջանում կա ջերմաստիճանային ինվերսիա, ապա առաջիկա ժամերին պետք է սպասել ցածր ամպամածություն կամ աղվեկոտիվ մառախուղների առաջացում:

Եթե ցողի կետի պակասորդը փոքր է կամ հավասար 2°C -ի (p-3), ապա անկախ օդերևութաբանական մյուս պայմաններից՝ առաջիկա ժամերին շատ մեծ է ցածր ամպամածության կամ աղվեկոտիվ մառախուղի առաջացման հավանականությունը:

Երկրորդ մեթոդիկա. կանխատեսումների մշակման ժամանակ օդանավակայանի շրջանում փաստացի դիտվում է ցածր ամպամածություն (նկ. 2):

Նկ. 2: Երևանի “Էրեբունի” օդանավակայանի շրջանում ցածր ամպամածության կանխատեսումը, երբ այն կանխատեսման ժամանակ փաստացի դիտվում է.
r – հարաբերական խոնավություն,
D – ցողի կետի պակասորդ,
U – քամու արագություն:

Այս դեպքում մեր խնդիրն է կանխատեսել ցածր ամպամածության պահպանվելու կամ վերանալու հավանականությունը և դրա ժամկետները՝ առաջին հերթին հաշվի առնելով քամիների և աղվեկցիայի առկայությունը:

1) Քամիների արագությունը փոքր է կամ հավասար 1–2 մ/վրկ-ի, և եթե ցողի կետի պակասորդը փոքր է կամ հավասար 2°C -ի, իսկ հարաբերական խոնավությունը մեծ է կամ հավասար 88%-ի, ապա առաջիկա ժամերին ցածր ամպամածությունը կպահպանվի:

2) Քամիների արագությունը մեծ է 3 մ/վրկ-ից, այս դեպքում.

ա) եթե չկա օդի աղվեկցիա, իսկ ցողի կետի պակասորդը 2°C -ից մեծ չէ, ապա ցածր ամպամածությունը կպահպանվի: Եթե ցողի կետի պակասորդը մեծ է 2°C -ից, իսկ քամիների արագությունը գերազանցում է 5 մ/վրկ-ը, ապա ցածր ամպամածությունը չի պահպանվի և առաջիկա ժամերին կտարալուծվի: Եթե ցողի կետի պակասորդը մեծ է կամ հավասար 4°C -ի, ապա ցածր ամպամածությունը առաջիկա ժամերին կվերանա;

բ) եթե կա օդի աղվեկցիա: Այս դեպքում, եթե ցողի կետի պակասորդը մեծ չէ 2°C -ից, ապա ցածր ամպամածությունը առաջիկա ժամերին դեռևս կպահպանվի: Եթե ցողի կետի պակասորդը մեծ է 2°C -ից և փոքր 4°C -ից, իսկ քամին ունի մինչև 5 մ/վրկ արագություն,

ապա ցածր ամպամածությունը առաջիկա ժամերին դեռևս կպահպանվի, իսկ եթե քամու արագությունը մեծ է 5 մ/վրկ-ից, ապա ցածր ամպամածությունը առաջիկա ժամերին կվերանա: Եթե ցողի կետի պակասորդը փոքր չէ 4°C-ից, ապա ցածր ամպամածությունը անկախ քամու արագությունից առաջիկա ժամերին կվերանա:

Օդանավակայանի շրջանի եղանակակիմայական պայմանների ընդհանուր վերլուծությունների արդյունքում՝ կազմվել է նաև մինչև 500 մ բարձրությամբ ամպամածության պահպանման կամ առաջացման հավանականությունը, որը ներկայացված է աղյուսակում:

“Էրեբունի” օդանավակայանի շրջանում մինչև 500 մ ամպամածության բարձրության պահպանման կամ առաջացման հավանականությունը՝ ըստ օդի հարաբերական խոնավության (r), ցողի կետի պակասորդի (D) և գետնամերձ քամու արագության (U) արժեքների

ԱՍՍԲ-ի փաստացի (եղևկետային) արժեքները, մ	Առաջիկա 2–3 ժամվա ընթացքում ԱՍՍԲ-ի պահպանման (Պ) կամ առաջացման (Ա) հավանականությունը, %							
	$r \leq 88\%, D \geq 4^{\circ}C, U \geq 3$ մ/վրկ		$r \geq 88\%, D \leq 2^{\circ}C, U \leq 2$ մ/վրկ		$r \geq 90\%, D \leq 1^{\circ}C, U \leq 1$ մ/վրկ		$r \geq 90\%, D \leq 1^{\circ}C, U -$ անորոշ	
	Պ	Ա	Պ	Ա	Պ	Ա	Պ	Ա
100–150	35	10	45	35	60	55	85	75
151–200	35	10	45	35	60	55	85	75
201–250	35	10	45	35	60	55	85	75
251–300	45	25	50	45	75	70	90	80
301–500	55	35	55	55	80	75	90	80

Ինչպես երևում է աղյուսակից, ԱՍՍԲ-ի 100–250 մ արժեքների պահպանման և առաջացման հավանականությունը դիտարկված եղանակային պայմանների դեպքում նույնն է, իսկ 251–500 մ տարբերությունները փոքր են: Այսպես, օդի մինչև 88% հարաբերական խոնավության, 4°C և ավելի ցող կետի պակասորդի և 3 մ/վրկ և ավելի արագությամբ քամիների դեպքում՝ 100–250, 251–300 և 301–500 մ ԱՍՍԲ-ի պահպանման (առաջացման) հավանականությունները կազմում են համապատասխանաբար 35 (10), 45 (25) և 55% (35%):

Օդի խոնավության 88% և ավելի, ցողի կետի պակասորդի մինչև 2°C-ի և մինչև 2 մ/վրկ արագությամբ քամիների դեպքում՝ 100–250, 251–300 և 301–500 մ ԱՍՍԲ-ի պահպանման (առաջացման) հավանականությունը կազմում է համապատասխանաբար 45 (35), 50 (45) և 55% (55%):

Օդի խոնավության 90% և ավելի, ցողի կետի պակասորդի մինչև 1°C-ի և մինչև 1 մ/վրկ արագությամբ քամիների դեպքում՝ 100–250, 251–300 և 301–500 մ ԱՍՍԲ-ի պահպանման (առաջացման) հավանականությունը կազմում է համապատասխանաբար 60 (55), 75 (70) և 80% (75%):

Օդի խոնավության 90% և ավելի, ցողի կետի պակասորդի մինչև 1°C-ի և անորոշի դեպքում՝ 100–250 և 251–500 մ ԱՍՍԲ-ի պահպանման (առաջացման) հավանականությունը կազմում է համապատասխանաբար 85 (75) և 90% (80%):

Եզրակացություն: “Էրեբունի” օդանավակայանի շրջանում ցածր ամպամածության եղանակակիմայական պայմանների ուսումնասիրությունների արդյունքում պարզվեց, որ օդի հարաբերական խոնավության 88% և ավելի, ցողի կետի պակասորդի մինչև 4°C-ի և քամիների՝ 2–3 մ/վրկ և առավելագույնը մինչև 5 մ/վրկ արագությունների դեպքում կարող է դիտվել 500 մ և ավելի ցածր ամպամածություն:

Միևուստիկական–վիճակագրական եղանակով կազմված ցածր ամպամածության կանխատեսումների մեթոդիկաների կիրառումը “Էրեբունի” օդանավակայանի շրջանում գերկարճաժամկետ և ընթացքային կանխատեսումների համար ապահովում են միջին հաշվով մոտ 80%, իսկ կարճաժամկետ կանխատեսումների համար մոտ 70–75% արդարացվածություն:

Գ Ր Ա Շ Ա Ն Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

1. **Баранов А.М.** Облака и безопасность полетов. Л.: Гидрометеиздат, 1983, 232 с.
2. Руководство по авиационной метеорологии. Международная организация гражданской авиации – ИКАО. 11-е издание, 2010, 174с.
3. **Сокол П.П.** Повышение безопасности воздушного движения на основе совершенствования метеорологического обеспечения полетов: Автореферат диссертации на соискания уч. степ. канд. тех. наук, М., 2010, 22 с.
4. **Богаткин О.Г.** Информационно-справочная книга авиационного метеоролога. Книга 1. С.-Пб.: Изд-во РГГМИ, 2010, 219 с.
5. **Богаткин О.Г.** Авиационная метеорология. Л.: Гидрометеиздат, 2005, 321с.
6. **Богаткин О.Г., Тараканов Г.Г.** Авиационные прогнозы погоды. С.-Пб.: Изд-во “Савож” ООО, 2007, 270 с.
7. **Блохина В.И.** Авиационные прогнозы погоды. Учебное пособие по дисциплине “Авиационные прогнозы”. М., 2004, 67 с.
8. **Русин И.Н., Тараканов Г.Г.** Сверхкраткосрочные прогнозы погоды. С.-Пб.: РГГМИ, 1996, 306 с.
9. Климатические характеристика аэропорта “Ереван”. Управление Гидрометеослужбы Армянской ССР. Ер., 1969, 138 с.

М. В. ЕПРЕМЯН

ПРОГНОЗ НИЗКОЙ ОБЛАЧНОСТИ В РАЙОНЕ
ЕРЕВАНСКОГО АЭРОПОРТА “ЭРЕБУНИ”

Резюме

Погодно-климатические исследования в районе аэропорта “Эребуни” (г. Ереван) показали, что облачность высотой до 500 м и ниже наблюдается и может сохраняться в следующих условиях: относительная влажность воздуха – не менее 88%, дефицит точки росы – до 4⁰С, скорость ветра – 2–3 м/с, максимальная – до 5 м/с.

Синоптико-статистическим методом составлен прогноз низкой облачности в районе аэропорта “Эребуни”. Применение этого метода для сверхкраткосрочного (до 12 ч) и текущего (от несколько минут до 3 ч) прогноза обеспечивает достоверность около 80%, а для краткосрочного прогноза (до 72 ч) – 70–75%.

M. V. YEPREMYAN

FORECAST OF LOW CLOUD COVER IN THE AREA
OF “EREBUNI” AIRPORT IN YEREVAN CITY

Summary

Weather-climatic researches in the area of “Erebuni” Airport (Yerevan City) showed that cloud cover up to 500 m and lower is observed and can remain in following conditions: relative humidity of air is not less than 88%, the dew-point deficit to 4⁰С and wind speed is 2–3 m/s with maximum to 5 m/s.

The forecast of low cloud cover in the area of “Erebuni” Airport is made by synoptico-statistical method. Application of this method over very short range (up to 12 h) and nowcasting (from some minute to 3 h) the forecast provides about 80%, short-term (to 72 h) the forecast 70–75% were proved.